

ECOLOGIA INTEGRAL: UNA VISIÓ HISTÒRICA

ALFREDO GONÇALVES

São Paulo, SP, Brasil - Roma, Itàlia

A la segona meitat del segle XX i principis del XXI, creix de forma exponencial la consciència respecte a la conservació del medi ambient. Científics, famosos, esglésies, moviments socials i organitzacions no governamentals (ONGs)... comencen a posar la seva preocupació en l'ecologia. A tot arreu sorgeixen i guanyen espai els anomenats "partits verds", acompanyats d'una sèrie d'iniciatives en pro del respecte i cura envers la natura, la "Mare terra" o la "casa comuna, la nostra responsabilitat".

La veritat és que al llarg dels temps, en sentit macrohistòric, l'ésser humà ha seguit el camí que va del coneixement mític-estàtic al coneixement dominador-explotador, passant pel coneixement de la saviesa contemplativa. El pas del primer d'aquests estadis, mític-estàtic, al segon, savi-contemplatiu, va estar marcat primer per la invenció de l'escriptura, i després per la filosofia antiga. El pas del segon al tercer estadi, dominador-explotador, té ja com a marc fonamental l'època dels grans descobriments (o conquestes), de les ràpides transformacions i del mètode experimental, que s'estenen del segle XIV al XIX, culminant amb la revolució industrial.

L'imperi del mercat total

Aquest darrer pas representa un avenç sense precedents, una vertiginosa acceleració, tant en termes de capacitat de producció i productivitat, com pel que fa als invents o al mateix ritme dels esdeveniments històrics. La màquina del temps canvia de marxa, multiplicant la seva velocitat de forma esfereïdora. Alguns historiadors anomenaran aquest període el "segle del moviment" (Peter Gay), o l'"era de les revolucions" (Hobsbawm). Alhora, s'extremen l'explotació de la força de treball humà, l'ús de recursos naturals i la comercialització dels béns culturals. S'implanta així, juntament amb l'economia globalitzada, l'imperi del productivisme-comerç-consumisme, cosa que, en la seva línia extrema de mercat total, condueix a la cultura del descartar, les coses, les persones, i les relacions tant amb unes com amb les altres.

Aital forma de vida serà responsable en darrera

instància de l'escalfament global, la pol·lució de l'aire i de l'aigua, de la deforestació i la desertificació, la contaminació del sòl i del medi ambient, la societat sorollosa, estressant i frenèticament veloç. Ja el 1891, en la frase d'obertura de l'encíclica *Rerum Novarum*, el Papa Lleó XIII denunciava la "set de novetats" i l'"agitació febril" que es feia sentir al final del segle XIX. Aquella set i aquella febre caracteritzarien tot el segle XX. Podem afirmar que els cinc conceptes que formen el fonament d'aquesta societat enganyosament seductora i fascinant –raó, ciència, tecnologia, progrés i democràcia– serviran per propagar la indústria del "viure bé".

Individualisme exacerbant, luxe ostensiu i objectes de darrera generació s'uneixen per satisfer els desitjos, impulsos i interessos d'aquells que habiten als pisos superiors de la piràmide social. Alhora, entre aquesta minoria de privilegiats i la majoria dels que caminen per la base de la piràmide, s'obre un abisme cada vegada més gran. Creixen ensem l'acumulació de renda i riquesa, i l'exclusió social. Si és veritat que la ciència i el progrés tecnològic van dur innovacions beneficioses, especialment a les àrees dels transports, comunicacions, salut i confort personal, també ho és que, d'altra banda, s'han aprofundit les injustícies i desequilibris socioeconòmics. Aital estat de coses serà analitzat amb èmfasi i propietat per la *Gaudium et Spes* (1965) i la *Populorum Progressio* (1967), de Pau VI, com per la *Laborem exercens* (1980) i la *Centesimus Annus* (1991), de Joan Pau II, cobrint un segle de Doctrina Social de l'Església.

Més enllà de les desigualtats socials, altres qüestionaments deconstrueixen els pressupòsits bàsics d'allò que Hegel anomena "temps moderns". De fet, mentre la ciència, la tècnica i el progrés serviran moltes vegades per incrementar la cursa desenfrenada vers l'armamentisme i la indústria bèl·lica en general, la raó i la democràcia acabaran per desembocar en formes de societat irracionals i fortament autoritàries. Això sense parlar del colonialisme, dels genocidis, de les dues grans guerres mundials, de l'amença atòmica, del totalitarisme i l'holocaust,

de l'actual fonamentalisme, i de tants altres "ismes"! El segle XX, amb les seves tan diverses formes de barbàrie, desmenteix i desmitifica el déu il·lustrat i positivista de l'"ordre i progrés", l'optimisme centrat únicament en la raó humana.

A la recerca de l'ecologia integral

En aquest context saturat de productes superflus i efímers (Gilles Lepovtsky), en aquesta forma de "modernitat líquida" (Z. Baumann), en aquesta "societat de l'espectacle" (Guy Debord) o aquesta "era dels extrems" (Hobsbawm), es gesta i madura una nova transició, tan revolucionària i estructural com les anteriors. Es tracta d'un veritable canvi de paradigma. Més que una època de canvis, es parla d'un canvi d'època, un canvi epocal. A partir d'una sèrie de dubtes sobre els fonaments de la postmodernitat, emergeix amb ímpetu redoblat el contrast entre l'afany pel "bon viure", per una banda, i la frenètica cursa pel "viure bé", per l'altra.

Aquest darrer concepte, centrat en el plaer immediat del present, marcat per la omnipotència del moment actual, procura gaudir aquí i ara de tot el millor que la tècnica i el progrés poden oferir, a costa de gran part de la població mundial, així com de les generacions futures i de la cura del món com a casa de tothom. Oblidant el passat i despreocupant-se del devenir, l'avui regna imperiós i absolut. El "bon viure", en comptes d'això, cerca una existència més sobria, justa i responsable, redescobrint una convivència al ritme de la natura, una responsabilitat envers les generacions que ens seguiran, juntament a una solidaritat amb altres persones i pobles que habiten el planeta.

Entra en escena la centralitat i el protagonisme del planeta terra, amb el seu ritme i els seus crits silenciosos, i com a font i condició imprescindible de la vida en tota la seva plenitud. Amb la Mare Terra, entra en escena igualment la noció d'ecologia integral. Amb ella es qüestionen radicalment el saber vigent, explotador-dominador, marcadament masculinitzat, que penetra la natura per explotar els seus recursos fins a esgotar-los. No es tracta, d'altra banda, d'una tornada nostàlgica (i impossible) al passat idealitzat, al saber mític-estàtic o a la saviesa contemplativa, sinó d'una nova forma de coexistència, pacífica i responsable, amb les coses, amb les diverses espècies de vida de la natura, amb el pa-

trimoni cultural de la humanitat i amb les relacions interpersonals.

Guanya força, llavors, el concepte de biodiversitat. No és pas l'ésser humà qui ha d'ocupar el centre de la terra, de la creació i de l'univers en la seva totalitat. Sinó la vida en totes les seves formes. Quan s'extingeix qualsevol espècie de la fauna o la flora, també s'empobreix la vida humana. Això vol dir que estan sota la nostra responsabilitat humana, d'una banda, tots els éssers vius que habiten la terra, i de l'altra, hi ha d'haver sempre la preocupació per les generacions futures. Entre uns i altres, igualment necessaris tots, hi ha els elements inorgànics els quals la biodiversitat empra per nodrir-se, vestir-se, habitar, lluitar, construir, criar... el que es refereix tant a les plantes, formigues i abelles, per exemple, com als homes i dones.

La mort de Déu, anunciada per Nietzsche durant l'era moderna, cedeix lloc al retorn d'allò sagrat. La postmodernitat està poblada de déus. Darrera d'aquesta nova set de més enllà, s'hi amaga una nova cerca de sentit, de significat profund per a l'existència. Un sentit/significat que supera l'ús o usdefruit dels béns i de les persones que ens envolten, per arribar a una harmonia amb tot i entre totes les formes de vida. La noció de "cura" en les relacions amb les coses i els éssers vius, que es tradueix en la cura de la vida en les seves riques i diferents manifestacions. Adquireix importància fonamental la mà femenina d'homes i dones que tornen a considerar la vida com una criatura simultàniament bella i fràgil, col·locant-la en el centre mateix de qualsevol projecte.

Entre la devastació del medi ambient i la seva conservació, hi ha diversos nivells de responsabilitat. El grau de destrucció o de cura per la "casa comuna" és diferent segons la influència social, política i cultural: individus, comunitats, pobles, empreses i governs tenen responsabilitat diferenciada, que, en forma decreixent, va des dels grans conglomerats transnacionals i organismes internacionals, en un extrem, a cada ésser humà particular, a l'altre. El cert és que avui ningú no es pot eximir de la gegantesca tasca de salvaguardar el planeta Terra com a "casa de totes les coses, plantes, animals i persones humanes".